

A soft-focus photograph of a field of pink cosmos flowers. The flowers are in various stages of bloom, with some fully open and others as buds. The background is a bright, hazy sky, creating a warm and gentle atmosphere. The text is overlaid on the upper and middle portions of the image.

Toivo Niiberg

Õiteilu keeles, meeles ja vaasis

*Lilled korjatud –
kas juba läbi loetud
LOODUSE RAAMAT ...*

Luuletused Ivo Ivari
Fotod ja illustratsioonid shutterstock.com ja freepik.com
Toimetaja Ele Jaagusoo
Küljendaja Alar Kitsik

© Atlex OÜ ja autor, 2021

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega materjali ebaseaduslik
paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ette nähtud vastutuse.

atlex

Atlex OÜ
Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

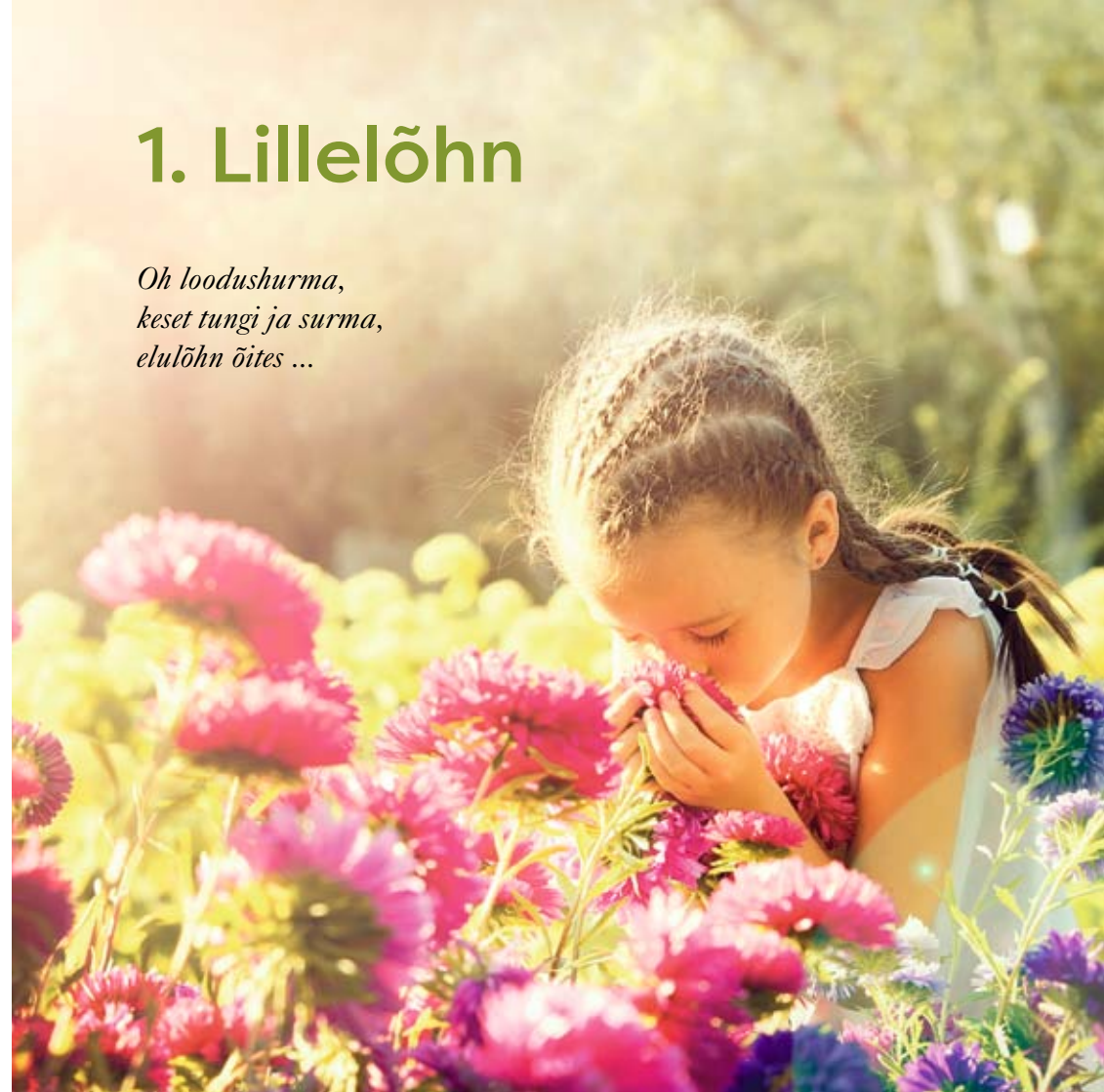
ISBN 978-9916-620-09-0

Sisukord

1. Lillelõhn	5
2. Lillede keel	11
3. Öieteraapia.....	33
3.1. Bachi öieteraapia.....	37
3.2. Soome (Frantsila) öieteraapia	43
4. Lõikelilled vaasis	49
4.1. Lillede õige lõikus	52
4.2. Lõikelillede jahutus ja säilitus.....	56
4.2.1. Lõikelillede lühiajaline säilitamine	57
4.2.2. Lõikeõite säilitusruum	60
4.3. Lõikelilled vaasis	62
4.3.1. Lilled on vales vaasis ja vales kohas	62
4.3.2. Lilled on vaasis, aga vett kätte ei saa.....	67
4.3.3. Lilled on vaasis „näljas“.....	70
4.3.4. Mõningaid toitelahuste retsepte	71
4.3.5. Erinõuded tähtsamate lillekultuuride vaasis säilitamise kohta.....	74

1. Lillelõhn

*Oh loodushurma,
keset tungi ja surma,
elulõhn õites ...*

Silmatorkav eredavärviline õiekate (kroon või kroonjas perigoon), **õite koondumine õisikutesse, eraldi värvunud kõrglehed, õite lõhn ja magusa nektari sisaldus – kõiki neid tunnuseid tuleb käsitleda kui evolutsioonis väljakujunenud kohastumisnähtusi mitmesugustele putukarühmadele, harvem ka lindudele ning nahkhiirtele.** Kõikide nende omaduste tõttu on inimesed selliste tunnustega taimi pidanud meeldivateks ja kauniteks lilledeks. Nende omaduste teket käsitleti kaua aega kui jumalikku loodusimet. Alles Chr. K. Sprangel juhtis oma töös „Avastatud loodusime lillede ehituses ja viljastamises“ (1793) tähelepanu õite kohastumuslikele tunnustele, kuid see töö jäi unustuse rüppe kuni Charles Darwini tööde populariseerimiseni. Lillede lõhna hinnatakse sageli sama kõrgelt kui nende kuju ja värvi. **Looduses on lõhn taimedele vajalik esmajoones tolmutaja-putukate kohalemeelitajaks.** Taimed kasvavad erikujuliseks, kohanduvad just selliste putukate jaoks, kes neid tolmeldavad. Nad peibutavad putukaid spetsiaalsete värvide ja aroomidega, autasustavad neid nende meelisnektariga.

Osa taimi aga toodab lõhnu, mis putukaid ja rohusööjaid lausa eemale peletavad, kaitses ennast nii kahjurite kui kahjustajate eest. Ometi on ka neil õied ja spetsiifilised tolmeldajad, kes nende lõhna ei pelga. Sellisteks taimedeks on puju, soolikarohi, piparmünt jt.

Lindtolmlemise puhul on taimede õied suured, erakordselt värvilised, kuid lõhnatud.

Nahkhiirtega tolmlamiseks kohastunud taimedel puhkevad õied öösel, on allarippuvate õisikutega, sageli valged, kuid eritavad käärinud puuviljadele omast lõhna, mis meelitab juurde taimtoidulisi lendkoerlasi.

Mitte kõik lõhnad, mida taimed eraldavad, ei pruugi inimestele meeldida. Taimedele on need aga kaitseks või salarelvaks, mida ei kulu- tata asjata. Näiteks raipeliilia levitab mädaneva liha lõhna ainult neis piirkondades, kus esineb ainult kärbeid – võta sa kinni, kuidas ta seda „teab“? Maaailma suurima õiega (õie läbimõõt kuni 1 meeter) taimel, arnoldi raitlillel (*Rafflesia arnoldii*), mis kasvab Sumatra saarel, on lihakas lihavärvi ja raipelõhnaline õis. Võib vaid ette kujutada, milline lõhnaelamus võib olla niisuguse looduskaunitari lähedusse sattujal ...

Paljud õhtul ja ainult öösel lõhnavad õied on kohanenud just öise eluvii- siga putukatele-tolmeldajatele. **Kehtib ka seadus, et mida rohkem on mingi lill kultuuristatud, mida suurem ja kirevam on õis, seda lahjemaks jääb tema aroomibukett – kultuur nõuab ohvreid.** Nuusutage katseks ühekord- seid tavalisi ja suureõielisi nartsisse või toimige nii ühekordse tavalise lev- koiga ja sordiehtsataga – lõhnaahe on juba kaugelt tuntav. Ainult lillhernes, osa liiliaid, õistubakas ja lõhnav kuslapuu on suutnud säilitada aretustöö- saadud ilusama ning suurema õiega koos ka kaugeleulatuva lõhna.

Mõned silmapaistvad kaunid õied, nagu päevalill, kosmos, tsinnia, lõ- vilõug, daalia, aedkannike ja aster, ei lõhna peaaegu üldse ning meelitavad tolmutajaid ligi vaid oma säravate värvidega. Väikeseõielised lilled – mets- kannike, freesia, aasnelk, piibelet – eritavad justkui oma õite alaväärsust tajudes tugevamat lõhna. **Kõige tugevamini lõhnavad üldiselt valged ja kahvatumad õied, nagu valge nelk ja valge liilia, nartsiss, jasmiin, pii- beleht, kameelia, valgeõieline kuslapuu ja lillhernes.**

Ka lilled oskavad läbi lõhna petta. Taimed töötavad evolutsioonipro- tsessis välja ebatavalisi kanaleid ja õite mehhanisme, millega meelitada tol-

meldaja putukas lõksu (tobiväät, kuldking, arooniakepp jne) ning vabastada alles siis, kui tolmeldamise protsess on lõppenud. Ei oleks maa peal peltust ilma aususeta ja nii ei saaks ka looduses kujuneda mimikri abil paljunemist, kui putukate süvateadvuses poleks seost õievärvi ning ootava toidu vahel. Ka kauni kuldkinga (*Cypripedium calceolus*) mahekollane õiepaun pole putukate jaoks eriti meeliülendav nähtus. Kuldkinga lõhn sisaldab atsetaate, mis on olulised keemilised ühendid feromoonides. Ilmselt stimuleerib selline lõhn isaste putukate seksuaalset aktiivsust. Õiele partnerit otsima laskudes kukub erakmesilane kotjasse huulde ning püüab seejärel tagajärjetult siledat seina mööda üles ronida. Viimaks leiab vangilangenu teise väljapääsu tolmukate all, kus ta rindmikule aga kleebitakse tolmupakk teisele õiele kandmiseks. Huvitav, et kuldkinga õis on selektiivne – ta varustab tolmupakkidega vaid keskmise suurusega erakmesilasi. Suuremad ja väiksemad putukad pääsevad õielõksust hõlpsasti välja. Orhideede paljunemisökoloogiat on põhjalikult uurinud rootsi teadlane L. A. Nilsson. Selgub, et mimikri on selles taimerühmas väga levinud – nii ei tooda nektarit ükski käpp ega sõrmkäpp. Neid paljundavad putukad, kes eredast värvusest ja paljulubavast lõhnast kohale meelitatuna üritavad asjatult tühjadest huulõitest toitu leida. Näiteks hall käpp (*Orhis militaris*) ning jumalakäpp (*Orhis mascula*) puhkevad õitsele kevadel, kui teisi toidutaimi on veel vähe. Nende peamised tolmeldajad on näljased emakimalased.

Tobiväät on omapäraste lõksõitega liaan, mille õiekate moodustab toruja moodustise, millesse putukaid lõhnainetega meelitatakse; õiekatte alumine osa on põisjalt paisunud, sellest pääseb putukas välja alles pärast putkekarvade närbumist.

Kui lõikelilli hoida väga külmas ruumis, kaotavad nad aroomi. Soojades tingimustes tuleb esile nende täielik lõhnabukett, kuid liiga kõrgel temperatuuril näruvad lilled kiiresti – seega ei saa saavutada kahte head asja korraga, **ja pole siis ime, et euromaised alajahutatud lõikelilled on praktiliselt lõhnatud.**

